

บทที่ 2

วรรณกรรมหรือเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง การพัฒนาทักษะการสนทนาภาษาอังกฤษ โดยใช้กิจกรรมบทบาทสมมติ สำหรับนักศึกษาสาขาภาษาอังกฤษธุรกิจ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาเขตวังไกลกังวล โดยผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. การสอนภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร
2. ทักษะการพูดหรือสนทนา
3. บทบาทสมมุติ
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งในและต่างประเทศ

1. การสอนภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร

1.1 ความหมายของการสื่อสาร

จันทิwa ศรีมะโฮงนาม (2550:17-18) กล่าวถึงความหมายของการสื่อสารไว้ว่า เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ ข่าวสาร ข้อมูล ตลอดจนความคิดเห็นและความรู้สึก ระหว่างบุคคล ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ด้วยวิธีการส่งข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ การพูดซึ่งแสดงออกด้วยน้ำเสียง การเขียน รวมทั้งการแสดงสีหน้าท่าทาง และวิธีการรับข้อมูลโดยใช้การฟัง การอ่าน ซึ่งการสื่อสารจะประสบผลสำเร็จได้นั้น จะต้องมีความรู้ทางไวยากรณ์ ตลอดจนความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมในสังคมนั้น รวมทั้งสามารถในการเลือกใช้ภาษาที่เหมาะสมกับสถานการณ์นั้น ๆ ด้วย

จิราภา รังคะราช (2548:14) กล่าวถึงความหมายของการสื่อสารว่าหมายถึงกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนความคิดเห็นและความรู้สึกระหว่างคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ด้วยวิธีการส่งข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่การพูด การแสดงออกด้วยน้ำเสียง การเขียน รวมทั้งการแสดงสีหน้า การแสดงท่าทางต่าง ๆ ซึ่งการจะสื่อสารจะประสบผลสำเร็จนั้นจะต้องมีความรู้ทางไวยากรณ์ ตลอดจนความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมในสังคมนั้น รวมทั้งความสามารถในการเลือกใช้ภาษาที่เหมาะสมกับสถานการณ์นั้น ๆ

กรมวิชาการ (2544 : 6) ได้กล่าวถึงความหมายของการสื่อสาร ว่า หมายถึง การแลกเปลี่ยน นำเสนอข้อมูลข่าวสาร แสดงความคิดเห็น เจตคติ อารมณ์ และความรู้สึกในเรื่องต่าง ๆ ทั้งที่เป็น ภาษาพูดและภาษาเขียน

Savingnon S.(1983) ได้ให้ความหมายของการสื่อสารว่า เป็นกระบวนการต่อเนื่องของการแสดงความรู้สึก การแปลความ ตีความและการแลกเปลี่ยนข่าวสาร โอกาสของการสื่อสารไม่มีที่สิ้นสุด

ซึ่งประกอบด้วยสัญลักษณ์และเครื่องหมายที่แตกต่างกันออกไป เช่น สีมัว การแต่งกาย ทรงผม การยืน การฟัง การพยักหน้า การหยุดชะงักเสียงหรือคำพูด คนเราเกี่ยวข้องกับการสื่อสารตั้งแต่เกิดและเรียนรู้ที่จะต้องสนองในบริบทใหม่ ๆ เช่นเดียวกับการสะสมประสบการณ์ของชีวิต จากความคิดและความรู้สึกไปสู่สัญลักษณ์ในการเขียน การพูด การแสดงท่าทาง การเคลื่อนไหวและน้ำเสียง จึงต้องรู้จักเลือกสรรสิ่งที่เหมาะสมไปใช้

Schulz (1976 อ้างในพิรุณ จันทวาส, 2534 : 8) ได้ให้ความหมายของการติดต่อสื่อสารด้านการฟังพูดไว้ว่า เป็นการแลกเปลี่ยนทางด้านความคิดเห็น ข่าวสารต่าง ๆ อันเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์หรือสนทนากับบุคคลอื่น คู่สนทนาสามารถทราบความต้องการของอีกฝ่ายหนึ่งจากการใช้ภาษา และสามารถสนองความต้องการของคู่สนทนาที่แสดงออกด้วยวจนะภาษา (verbal language) และอวจนะภาษา (non-verbal language)

Revell (1979 อ้างถึงใน พิรุณ จันทวาส, 2534:8) อธิบายว่าการติดต่อสื่อสาร หมายถึง การแลกเปลี่ยนความรู้ ข่าวสาร แนวคิด ความเห็น และความรู้สึกระหว่างบุคคล การติดต่อสื่อสารอาจเกิดขึ้นด้วยวิธีการต่าง ๆ นับตั้งแต่ตัวหนังสือที่ซับซ้อน จนกระทั่งถึงการเคลื่อนไหวของดวงตาและสิ่งที่เกิดจากการสื่อสารที่แท้จริงนั้น ควรเป็นสิ่งแปลกใหม่หรือเป็นความรู้ใหม่แก่ผู้รับ จะต้องไม่ใช่สิ่งที่ผู้รับรู้คำตอบล่วงหน้า เนื่องจากภาษาที่คนเราใช้สื่อสารในแต่ละครั้ง ไม่ใช่เป็นเพียงข้อเท็จจริงเท่านั้น แต่เป็นสื่อที่ประกอบด้วยอารมณ์และความรู้สึกของผู้พูดด้วย คำพูดประโยคเดียวสามารถทำให้ผู้ฟังตีความหมายได้หลายอย่าง อีกทั้งแสดงทัศนคติของผู้พูดจากการใช้ระดับเสียง ท่าทาง การแสดงสีหน้า รวมทั้งวิธีการอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ภาษาพูด

สรุปได้ว่า การสื่อสารคือการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด หรือการติดต่อสื่อสารกันระหว่างคนสองคนขึ้นไป ไม่ว่าจะเป็นภาษาพูดหรือภาษากายก็ตาม ล้วนเป็นการสื่อสารทั้งสิ้น

1.2 แนวคิดและหลักการสอนภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร

จอห์นสัน และ มอร์โรว์ (Johnson and Morrow) 1981 : 60 -66) ให้หลักการในการสอนภาษาเพื่อการสื่อสารไว้ดังนี้

1. ผู้เรียนควรได้รับการฝึกฝนความรู้ ความสามารถในการสื่อสารตั้งแต่เริ่มต้นเรียน ผู้สอนควรชี้ให้เห็นว่า รูปแบบภาษาที่เรียนจะใช้ได้ในสถานการณ์ที่มีความหมาย ต้องให้ผู้เรียนรู้ว่ากำลังทำอะไร เพื่ออะไร ผู้สอนต้องบอกให้ผู้เรียนทราบถึงความมุ่งหมายของการเรียนและการฝึกใช้ภาษา เพื่อให้การเรียนภาษาเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อผู้เรียน ให้ผู้เรียนรู้สึกว่าการเรียนแล้ว จะสามารถทำบางสิ่งบางอย่างเพิ่มขึ้นได้ นั่นคือ สามารถสื่อสารได้ตามที่ตนต้องการ เช่น ในทักษะการอ่าน เมื่อ

เรียนหรือฝึกแล้ว ผู้เรียนสามารถอ่านคำแนะนำวิธีใช้อุปกรณ์บางอย่างได้ หรือในทักษะการพูด นักเรียนสามารถพูดถามทางไปสถานที่ที่ตนต้องการได้ เป็นต้น

2. จัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ หรือทักษะสัมพันธ์ (Integrated skills) การสอนภาษาโดยแยกเป็นส่วน ๆ เช่น แยกการสอนไวยากรณ์จากบทสนทนา หรือแยกการสอนแต่ละทักษะ จะไม่ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้การใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารได้ดีเท่ากับการสอนในลักษณะบูรณาการ ในชีวิตประจำวันการใช้ภาษาเพื่อสื่อสารมักต้องใช้หลาย ๆ ทักษะรวมกัน และในบางครั้งก็ต้องอาศัยกิริยาท่าทางประกอบ ดังนั้น ผู้เรียนภาษาก็ควรจะได้ทำพฤติกรรมเช่นเดียวกับในชีวิตจริง ควรได้ฝึกและใช้ภาษาในลักษณะของทักษะรวมตั้งแต่เริ่มต้น

3. ฝึกสมรรถวิสัยด้านการสื่อสาร (Communicative competence) ต้องให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมการใช้ภาษาที่มีลักษณะเหมือนในชีวิตประจำวันมากที่สุด เพื่อให้ผู้เรียนนำไปใช้ได้จริง กิจกรรมการหาข้อมูลที่ขาดหาย (Information gap) เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมในการฝึกใช้ภาษา เพราะผู้เรียนได้ทำกิจกรรมนี้จะไม่ทราบข้อมูลของอีกฝ่ายหนึ่ง จึงจำเป็นต้องสื่อสารกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ กิจกรรมในลักษณะนี้จึงมีความหมายและใกล้เคียงกับการสื่อสารในชีวิตจริง การทำกิจกรรมการใช้ภาษาควรให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเลือก (Choice) ใช้ข้อความใดก็ได้ที่เห็นว่าเหมาะสมกับบทบาทและสถานการณ์ นั่นคือ ผู้เรียนต้องเรียนรู้ความหมายของสำนวนภาษาในรูปแบบต่าง ๆ นอกจากนี้ การที่มีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคนสองคน เขาจะต้องมีจุดประสงค์อยู่ในใจแล้วว่า จะสื่อสารกันในเรื่องใด การสื่อสารจึงไม่ได้เกิดเฉพาะการพูดด้วยกันเท่านั้น แต่ต้องมีเป้าหมายที่ตั้งไว้ด้วย ดังนั้นการสื่อสารจึงรวมถึงยุทธวิธี และเทคนิคต่าง ๆ มีการโต้ตอบให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพื่อให้การสนทนาบรรลุเป้าหมาย

4. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้ใช้ความรู้รวมทั้งได้รับประสบการณ์ที่ตรงกับความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง ต้องให้ผู้เรียนฝึกการใช้ภาษามาก ๆ การที่ผู้เรียนจะสามารถใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารได้นั้น ผู้เรียนต้องทำกิจกรรมการใช้ภาษาในรูปแบบต่าง ๆ มีการฝึกให้แสดงความคิดเห็นหรือระดมพลังสมอง (Brainstorming activities) ฝึกกิจกรรมการใช้ภาษาเป็นคู่ ๆ หรือทำงานเป็นกลุ่ม เช่น การแสดงบทบาทสมมติ เกม การแก้ปัญหา สถานการณ์จำลอง เป็นต้น

5. ฝึกผู้เรียนให้ใช้ภาษาในกรอบของความรู้ทางด้านหลักภาษา และความรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ของภาษาที่ใช้อยู่ในแต่ละกลุ่มของสังคม ต้องฝึกผู้เรียนให้เคยชินในการใช้ภาษาโดยไม่กลัวผิดและให้สื่อสารได้คล่อง เพราะการเรียนการสอนภาษาเพื่อการสื่อสารให้ความสำคัญกับการใช้ภาษามากกว่าวิธีการใช้ภาษา ให้ความสำคัญในเรื่องความคล่องแคล่วในการใช้ภาษาเป็นอันดับแรก และเน้นการใช้ภาษาตามสถานการณ์ (Function) มากกว่าการใช้รูปแบบ (Form) เช่น “It rains.” Function ที่ใช้คือ Informing หรือ Warning ส่วน Form คือ การใช้ Present simple tense ผู้สอนไม่ควรแก้ไขข้อผิดพลาดของผู้เรียนทุกครั้ง ควรแก้ไขเฉพาะที่จำเป็น เช่น ข้อผิดพลาดที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิด

หรือข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้น ๆ มิฉะนั้น จะทำให้ผู้เรียนขาดความมั่นใจ ไม่กล้าใช้ภาษาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ภาษาที่ใช้อาจจะไม่ถูกต้องนัก ต้องให้สื่อความหมายกันได้ และต้องคำนึงถึงความถูกต้องของการใช้ภาษาด้วย

วิลเลียมส์ (Williams 1995, อ้างใน ปณพร สุวรรณไตรย์ 2539:13) ได้กล่าวถึงหลักการสอนภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารไว้ดังนี้

1. ให้ความสำคัญกับการใช้ภาษาอย่างแท้จริง และเน้นสื่อที่หลากหลายและแปลกใหม่
2. ให้ความสำคัญกับภาระงานที่ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน และระหว่างครูผู้สอนกับผู้เรียน โดยใช้ข้อมูลทางภาษาที่ผู้เรียนสามารถเข้าใจได้
3. ให้ความสำคัญกับความสามารถในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ที่ซับซ้อน
4. ไม่เน้นรูปแบบของภาษาหรือไวยากรณ์ กล่าวคือ ไม่มีการแก้ไขข้อความที่ผู้เรียนใช้ผิด และสอนกฎเกณฑ์เพียงเล็กน้อย

5. ให้อิสระแก่ผู้เรียนในการเลือกใช้ภาษาและเนื้อหาที่เรียน

ลิตเติลวูด (Littlewood 1981:17-18) ได้สรุปความสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนภาษาเพื่อการสื่อสารว่ามีส่วนช่วยในการเรียนรู้ภาษาได้ดังนี้

1. เป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกการใช้ภาษาในลักษณะที่เต็มสมบูรณ์ ในการฝึกใช้ภาษานั้น ถ้านักเรียนได้รับการฝึกเฉพาะทักษะแต่ละทักษะแยกออกจากกัน (Part-skilled) ย่อมไม่เป็นการเพียงพอ นักเรียนควรจะได้รับ การฝึกทักษะต่าง ๆ รวมเข้าด้วยกันโดยสมบูรณ์ (Total-skills) ไม่แบ่งมาฝึกทักษะเดียว ๆ วิธีการที่จะช่วยให้นักเรียนได้ฝึกการใช้ภาษาในลักษณะดังกล่าวนี้ คือ การจัดกิจกรรมเน้นงานปฏิบัติหลาย ๆ ประเภทและกิจกรรมนั้นจะต้องเหมาะสมกับระดับความสามารถของผู้เรียนด้วย

2. ช่วยเพิ่มแรงจูงใจของนักเรียน เป้าหมายสูงสุดของผู้เรียนภาษาก็คือ สามารถสื่อสารกับผู้อื่นได้ ดังนั้น ถ้าสภาพในห้องเรียนสัมพันธ์กับความต้องการในการเรียนภาษาของเขา ก็จะเป็นแรงจูงใจให้เขาอยากเรียนมากขึ้น นอกจากนี้แล้ว ผู้เรียนภาษาส่วนใหญ่มีความคิดเกี่ยวกับภาษาว่าเป็นสื่อที่จะนำไปสู่การติดต่อสื่อสารมากกว่าเป็นการเรียนไวยากรณ์โครงสร้าง เมื่อในห้องเรียนมีการจัดกิจกรรมที่เน้นการปฏิบัติงาน เพื่อให้เขาได้ฝึกใช้ภาษาจริง ๆ สอดคล้องกับความคิดในเรื่องภาษาของเขา ก็เท่ากับเป็นการเพิ่มแรงจูงใจให้แก่เขา

3. ช่วยให้การเรียนรู้ภาษาเป็นไปอย่างธรรมชาติ การเรียนรู้ภาษานั้นเกิดขึ้นภายในตัวผู้เรียน และเป็นไปอย่างธรรมชาติ ในการสอนนั้น ไม่อาจทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ภาษาได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้น การที่ครูจะสอนให้นักเรียนรู้ภาษา ก็จะต้องอยู่ในลักษณะที่เป็นกระบวนการตามธรรมชาติ คือ

ต้องจัดให้นักเรียนได้ใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารจริง ๆ การจัดกิจกรรมเน้นงานปฏิบัติทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนจึงเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ภาษา

4. ช่วยสร้างบริบท ซึ่งมีส่วนส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้ภาษา กล่าวคือ เป็นการเปิดโอกาสให้ครูกับนักเรียนสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ซึ่งความสัมพันธ์นี้จะช่วยสร้างสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่สนับสนุนให้ผู้เรียนแต่ละคนพยายามที่จะเรียนรู้ภาษา

สรุปได้ว่า แนวคิดหรือหลักการสอนภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารนั้น ผู้สอนควรบูรณาการทักษะทุกอย่างเข้าด้วยกัน ควรเน้นการสื่อสารมากกว่าโครงสร้างหรือไวยากรณ์ ควรเน้นความคล่องแคล่วมากกว่ารูปแบบของภาษา ควรให้ความสำคัญกับการใช้ภาษามากกว่าวิธีการใช้ภาษา ควรให้ผู้เรียนเลือกกิจกรรมตามความต้องการเองเพื่อให้ผู้เรียนได้สื่อสารอย่างเป็นธรรมชาติ เป็นการเพิ่มแรงจูงใจให้ผู้เรียนได้แสดงออกเหมือนในชีวิตประจำวัน และสภาพห้องเรียนหรือบรรยากาศในห้องเรียนควรเอื้อต่อการฝึกการสนทนาด้วย

1.3 ขั้นตอนการสอนภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร

สมิตรา อังวัฒนกุล (2535 : 112 – 115) ได้สรุปขั้นตอนการสอนภาษาเพื่อการสื่อสารไว้ในหนังสือ วิธีสอนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศ เป็น 3 ขั้นตอนที่สำคัญ ๆ ได้ ดังนี้

1. ขั้นนำเสนอเนื้อหา (Presentation stage) จะเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและวิธีใช้ภาษาที่เหมาะสมกับสถานการณ์ ควบคู่กับการเรียนรู้กฎเกณฑ์ทางภาษาด้วย การนำเสนอเนื้อหาอาจดำเนินการโดยนำเข้าสู่เนื้อหา (Leading) ผู้สอนเสนอบริบทหรือสถานการณ์แก่ผู้เรียนโดยใช้ภาพหรือแผนที่ หรือเล่าเรื่องให้ฟัง จากนั้นเสนอเนื้อหาโดยให้ผู้เรียนฟังหรืออ่านเรื่อง ซึ่งอาจเป็นเรื่องราวหรือบทสนทนาที่มีบริบทหรือสถานการณ์กำกับ ในเนื้อหาจะต้องมีคำศัพท์ รูปแบบภาษาที่ต้องการนำมาฝึก และควรมีคำศัพท์ สำนวนหรือรูปแบบภาษาที่ผู้เรียนรู้จักแล้วบ้าง เพื่อช่วยให้เข้าใจเรื่องที่อ่านหรือฟังได้บ้าง จากนั้นผู้สอนจะกระตุ้นการเรียนรู้ ด้วยการดึงความรู้เดิม (Elicitation) โดยผู้สอนตั้งคำถาม 2-3 ข้อ ให้ตอบเพื่อตรวจสอบว่าผู้เรียนมีความรู้อยู่มากน้อยเพียงใด ถ้าผู้เรียนตอบได้หรือบอกคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องได้ก็ไม่จำเป็นต้องเสียเวลากับการนำเสนอมากนัก ถ้าผู้สอนเห็นว่าผู้เรียนยังไม่เข้าใจก็ใช้การอธิบาย (Explanation) อธิบายเนื้อหาทางภาษาที่จำเป็น อาจนำเสนอรูปแบบการใช้ภาษาที่หลากหลาย นำเสนอวิธีการใช้ และให้ความหมายถ้าจำเป็น อาจใช้ภาษาแม่ของผู้เรียนในการอธิบาย

2. ขั้นการฝึก (Practice stage) ให้ผู้เรียนฝึกการใช้ภาษาที่เพิ่งเรียนรู้ใหม่ในลักษณะการฝึกแบบควบคุม โดยผู้สอนเป็นผู้นำในการฝึก เน้นให้ผู้เรียนจดจำรูปแบบของภาษา เน้นความถูกต้องของภาษาและให้ผู้เรียนทำความเข้าใจความหมายและวิธีการใช้รูปแบบภาษานั้น ๆ การฝึกขั้นนี้จะเริ่มด้วยการฝึกแบบกลไก อาจเป็นแบบฝึกหัดโครงสร้างในรูปแบบต่าง ๆ โดยให้ทำซ้ำ ๆ ตามตัวอย่าง

จนกระทั่งสามารถจดจำและใช้รูปแบบภาษานั้นได้ แต่ยังไม่เน้นในด้านความหมาย ให้ผู้เรียนฟังประโยคตัวอย่างจากเทปหรือจากเสียงครูผู้สอน 1-3 ครั้ง จากนั้นให้ผู้เรียนฝึกพูดตามเป็นกลุ่มย่อยหรือทีละคน รูปแบบการฝึกที่ใช้อาจจะเป็นการฝึกเชื่อมโยงประโยค การพูดบทสนทนาสั้น ๆ การฝึกขยายประโยค การใช้คำแทนที่ การฝึกตามสถานการณ์ต่าง ๆ ฯลฯ ผู้สอนจำเป็นต้องเตรียมสถานการณ์สำหรับฝึกไว้หลายรูปแบบให้ผู้เรียนค่อย ๆ ถ่ายโอนโครงสร้างทางภาษาจากสถานการณ์หนึ่งไปสู่อีกสถานการณ์หนึ่งที่คล้ายกัน แล้วจึงให้สถานการณ์ใหม่เพื่อฝึกการใช้ให้คล่อง

3. ขั้นการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร (Production stage) การฝึกขั้นนี้สำคัญที่สุด เพราะการฝึกใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารเป็นตัวกลางเชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้ภาษาในชั้นเรียนกับการนำภาษาไปใช้จริงนอกชั้นเรียน ให้นักเรียนได้ลองใช้ภาษาในสถานการณ์ต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยผู้สอนเป็นเพียงผู้แนะแนวทางให้เท่านั้น ผู้เรียนสามารถใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารอย่างเป็นอิสระ ไม่จำเป็นต้องใช้ภาษาตามรูปแบบที่กำหนดเหมือนการฝึกแบบควบคุม การฝึกใช้ภาษาในลักษณะนี้มีประโยชน์ในแง่ที่ช่วยให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนได้รู้ว่า ผู้เรียนเข้าใจและเรียนรู้อะไรบ้างไปมากน้อยเพียงใด การที่จะถือว่านักเรียนได้เรียนรู้แล้วอย่างแท้จริงก็คือ การที่นักเรียนสามารถใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารได้เองโดยอิสระ นอกจากนี้ผู้เรียนจะได้มีโอกาสนำความรู้ทางภาษาที่เคยเรียนมาแล้วมาใช้ตามรูปแบบที่กำหนดมาให้ เหมือนกับการฝึกแบบควบคุม ซึ่งการได้เลือกใช้ภาษาเองนี้จะช่วยสร้างความมั่นใจในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารให้แก่ผู้เรียนได้เป็นอย่างดี มักใช้วิธีการฝึกในรูปแบบต่าง ๆ โดยผู้สอนเป็นผู้ริเริ่มหรือจัดการขั้นเริ่มต้นของการจัดกิจกรรมให้ เช่น อธิบายวิธีการทำกิจกรรม จัดกลุ่มผู้เรียน หลังจากนั้นผู้เรียนจะเป็นผู้ทำกิจกรรมเองทั้งหมด ผู้สอนจะคอยให้คำแนะนำช่วยเหลือเมื่อผู้เรียนมีปัญหาในการทำกิจกรรม และเป็นผู้ให้ข้อมูลป้อนกลับหรือประเมินผลการทำกิจกรรมในภายหลัง สรุปได้ว่าการเรียนการสอนภาษาเพื่อการสื่อสารมีขั้นตอนหลักที่สำคัญ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นนำเสนอ ขั้นการฝึก และขั้นการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร

กรมวิชาการ (2544 : 134 - 135) การสอนภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร มาจากแนวคิด ที่หลากหลาย ทำให้เกิดขั้นตอนการสอนต่างๆ 3 ขั้นตอน ที่นิยมใช้จัดการสอนโดยทั่วไป โดยวิธีสอนนี้มีผลเชื่อมโยงต่อไปถึงสถานการณ์การสอน เทคนิคการสอน สื่ออุปกรณ์และหน่วยการสอนด้วย ครูผู้สอนจึงควรทำ ความเข้าใจให้ชัดเจน เพื่อจะได้จัดการสอนที่มีประสิทธิภาพ วิธีดำเนินการในแต่ละ ขั้นตอนมีดังนี้

1. ขั้นการนำเสนอเนื้อหา (Presentation) ในการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ การนำเสนอเนื้อหาใหม่ จัดเป็นขั้น การสอนที่สำคัญอีกขั้นหนึ่ง ในขั้นนี้ครูจะให้ข้อมูลทางภาษาแก่ผู้เรียน ซึ่งนับเป็นการเริ่มต้นการเรียนรู้ มีการนำเสนอเนื้อหาใหม่โดยมุ่งเน้นการให้ผู้เรียนได้รับรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย รูปแบบภาษาที่ใช้กันจริงโดยทั่วไปรวมทั้งวิธีการใช้ภาษา การออกเสียง ความหมาย คำศัพท์ และโครงสร้างไวยากรณ์ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ควบคู่ไปกับการรู้กฎเกณฑ์

2. ขั้นการฝึกปฏิบัติ (Practice) ขั้นการฝึกปฏิบัติเป็นขั้นตอนที่ให้ผู้เรียนได้ฝึกการใช้ภาษาที่เพิ่งจะเรียนรู้ใหม่จากขั้นการนำเสนอเนื้อหาในลักษณะการฝึกแบบควบคุม (Controlled practice directed activities) โดยมีครูผู้สอนเป็นผู้ควบคุมการฝึก แล้วค่อยๆปล่อยให้ทำเองมากขึ้นเป็นแบบกึ่งควบคุม (Semi - controlled) การฝึกขั้นนี้มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนได้จดจำรูปแบบของภาษาได้ จึงเน้นความถูกต้องของภาษาเป็นหลัก แต่มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและวิธีการใช้ รูปแบบภาษานั้น ๆ ด้วยเช่นกัน ในการฝึกขั้นนี้ครูจะเริ่มต้นจากการฝึกปากเปล่า (Oral) ซึ่งเป็นการพูด แบบง่ายๆจนได้รูปแบบภาษาแล้วค่อยเปลี่ยนสถานการณ์ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่สร้างขึ้นภายใน ห้องเรียน ครูต้องให้ข้อมูลป้อนกลับ เพื่อให้ นักเรียนรู้ว่าตนเองใช้ภาษาถูกต้องหรือไม่ นอกจากนี้อาจตรวจสอบความเข้าใจด้านความหมายได้ ต่อจากนั้นจึงฝึกด้วยการเขียน (Writing) เพื่อเป็นการ ฝึกความแม่นยำ ในการใช้

3. ขั้นการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร (Production) ขั้นการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร นับเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดขั้นหนึ่ง เพราะ การฝึกใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร เปรียบเสมือนการถ่ายโอนการเรียนรู้จากสถานการณ์ภายในชั้นเรียนไปสู่การนำภาษาไปใช้จริงนอกชั้นเรียน การฝึกใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารโดยทั่วไป มุ่งหวังให้ผู้เรียนได้ฝึกใช้ ภาษาในสถานการณ์ต่างๆ ที่จำลองจากสถานการณ์จริงหรือที่เป็นสถานการณ์จริงด้วยตนเอง โดย ครูผู้สอนเป็นเพียงผู้แนะแนวทางเท่านั้น การฝึกใช้ภาษาในลักษณะนี้มีประโยชน์ในแง่ที่ช่วยให้ ครูผู้สอนและผู้เรียนได้รู้ว่า ผู้เรียนเข้าใจและเรียนรู้ภาษาไปแล้วมากน้อยเพียงใดสามารถนำไปปรับใช้ตามความต้องการของตนเองได้มากน้อยแค่ไหน ซึ่งการที่จะถือว่าผู้เรียนได้เรียนรู้แล้วอย่างแท้จริงก็ คือ การที่ผู้เรียนสามารถใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารได้เองอย่างอิสระ ภายใต้สถานการณ์ต่างๆในชีวิตจริง

โฮม (Hymes. 1981: 16 อ้างถึงใน ละเอียด จุฑานันท์. 2544 : 96) ได้ให้ความหมายว่า เป็นความสามารถในการใช้ภาษา ที่ความภาษาได้ถูกต้องเหมาะสมเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ในสังคม เป็นความสามารถที่รู้ว่า เมื่อใดควรพูด จะพูดอะไร พูดกับใคร เมื่อใด ที่ไหน ในลักษณะอย่างไร

อลเวิร์ท (Allwright. 1980 : 167) และบราวน์ (Brown. 1980 : 213) และสมิตรา อังวัฒนกุล (2540 : 34) ได้ให้ความหมายสอดคล้องกันว่า การสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร ไม่เพียงแต่จะอธิบายการใช้กฎเกณฑ์ไวยากรณ์หรือโครงสร้างทางภาษาเท่านั้น หากจุดมุ่งหมายสำคัญของการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร คือการที่ผู้เรียนใช้ภาษาในการสื่อสารได้จริง ผู้สอนควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารแบบต่าง ๆ และลิตเติลวูด (Littlewood. 1981 : 17-18) กล่าวว่า ในช่วงของการเรียนภาษาเพื่อการสื่อสาร ควรจะเน้นเรื่องหน้าที่ของภาษามากกว่ารูปแบบของภาษา

เทลเลอร์ (Tayler. 1983 : 70) และบรัมฟิท (Brumfit. 1984 : 124; อ้างใน อรุณี วิริยะจิตรา. 2532 : 58) กล่าวสรุปไว้ตรงกันว่า การสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร คือการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมี

ปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับภาษาที่เรียน ซึ่งผู้เรียนจะเรียนรู้ภาษาด้วยการใช้ภาษามากกว่าเรียนด้วยการเรียนโครงสร้างทางภาษา โดยจะให้ความสำคัญกับความคล่องแคล่วในการใช้ภาษา (Fluency) มากกว่าความถูกต้องของภาษา (Accuracy) ในขณะเดียวกัน สมยศ เม่นแย้ม (2543 : 26) ได้กล่าวว่า การสอนภาษาเพื่อการสื่อสารเป็นการสอนที่เน้นการใช้ภาษาของผู้เรียนเป็นหลัก โดยอาศัยหลักการของภาษาศาสตร์ (Sociolinguistics) ซึ่งว่าด้วยเนื้อหาบริบท (Context) ภาษาและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันในแต่ละชุมชนอาจมีการใช้ภาษาที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพแวดล้อม

กรมวิชาการ (2545 : 132-136) ได้ให้ความหมายของการสอนภาษาเพื่อการสื่อสารว่า เป็นการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการเรียนรู้ซึ่งเน้นความสำคัญของผู้เรียนจัดลำดับการเรียนรู้เป็นขั้นตอนตามกระบวนการใช้ความคิดของผู้เรียน โดยเริ่มจากฟังไปสู่การพูด การอ่าน การจับใจความสำคัญ ทำความเข้าใจ จดจำแล้วนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้

สรุปได้ว่า ขั้นตอนการสอนภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร มี 3 ขั้น คือ ขั้นการนำเสนอเนื้อหาสาระ ขั้นการฝึกทักษะที่เป็นแบบควบคุมและไม่ได้ควบคุมโดยผู้สอน ขั้นสุดท้ายคือการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารในชีวิตประจำวันซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของการสื่อสารภาษาอังกฤษ

2. ทักษะการพูดหรือสนทนา

2.1 ความหมายของการพูด

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 ได้ให้ความหมายของคำว่า สนทนา ไว้ว่า ก. คุยกัน ปรีกษาหารือกัน พูดจาโต้ตอบกัน เช่น สนทนาปัญหาบ้านเมือง สนทนาสารทุกข์สุกดิบ ว. ที่คุยกัน ที่ปรีกษาหารือกัน ที่พูดจาโต้ตอบกัน เช่น บทสนทนาในนวนิยาย บทสนทนาภาษาอังกฤษ

พอลสตัน (Paulston. 1978 : 56-57) กล่าวว่า ในการพูดสื่อสารมิได้เป็นเพียงปฏิสัมพันธ์ทางภาษาเท่านั้น แต่ถ้าจะสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้พูดจะต้องการแลกเปลี่ยนความหมายของภาษาทางด้านสังคมด้วย นั่นคือ จะต้องใช้ภาษาตามกฎของสังคมนั้น ๆ นอกจากนี้ การพูดสื่อสารยังรวมถึงพฤติกรรมที่มีใช้คำพูดด้วย ดังนั้นองค์ประกอบที่มีใช้คำพูดนับว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของความสามารถในการสื่อสาร

วิโดวสัน (Widdowson. 1983 : 59-60) กล่าวว่า การพูดเป็นการกระทำเพื่อส่งสาร ในการพูดนั้นจะมีการแลกเปลี่ยนบทบาทระหว่างผู้พูดกับผู้ฟังเป็นการสื่อความเข้าใจ การพูดไม่เพียงแต่ใช้อวัยวะในการออกเสียงเท่านั้น แต่ยังใช้ท่าทาง การเคลื่อนไหว การแสดงออกทางใบหน้าและร่างกายผ่านอวัยวะในการรับสาร คือหู ส่วนการพูดที่ไม่ออกเสียงสามารถสื่อความหมายผ่านทางสายตาให้เป็นที่น่าสนใจได้

เซลส์-เมอร์เซีย และ โอลซ์เตน (Celce-Murcia;& Olshtain. 2000 : 166) กล่าวว่า การพูด เป็นปฏิสัมพันธ์ที่ผู้พูดต้องการสื่อความหมายทางความคิด ความรู้สึก ความต้องการ ลักษณะนิสัย และแลกเปลี่ยนข้อมูลของตนแก่ผู้ฟังในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยผู้พูดมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจและ แปลความหมายได้อย่างถูกต้อง

นริศรา ดานวงศ์ (2537 หน้า 12) กล่าวว่า การฟัง พูด คือการสนทนาหรือการสื่อสารด้วย วาจาและอากัปกิริยาเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างผู้เข้าร่วมสนทนาตั้งแต่สองคนขึ้นไปในฐานะผู้พูด และผู้ฟังเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิด ความรู้สึกและความคาดหวังซึ่งเป็นสิ่งแปลกใหม่หรือเป็น ความรู้ใหม่ทั้งหมดที่เกิดขึ้นเป็นกระบวนการซึ่งมีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนในการเลือกใช้คำพูด การเริ่มและ จบการสนทนาโดยเกณฑ์ดังกล่าวไม่มีการตกลงไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

สรุปได้ว่า ทักษะการพูดหรือการสนทนา เป็นการส่งสารให้คู่สนทนา ทั้งทางคำพูดและมีใช้ คำพูดที่เป็นการแสดงออกทางหน้าตา สายตา กิริยาท่าทางต่าง ๆ ที่แสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิด ภายในใจ

2.2 องค์ประกอบในการพูด

เซิล (Searle. 1978 : 85-95) กล่าวว่า องค์ประกอบในการพูดประกอบด้วย

1. การกล่าวถ้อยคำ (Utterance Act) หมายถึง การที่ผู้พูดกล่าวคำหรือประโยคออกมาอย่าง มีจุดประสงค์ในการติดต่อสื่อสาร

2. การใช้คำพูดให้บรรลุผลตามสถานการณ์ (Propositionary Act) หมายความว่า ผู้พูดใช้ คำพูดได้เหมาะสมกับสถานการณ์และตัวบุคคล เช่น การกล่าวคำพูดให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อถือ

3. การแสดงเจตนาในการกล่าวคำพูด (Locutionary Act) หมายถึง การใช้คำพูดซึ่งแสดง ความตั้งใจของผู้พูดในการพูดออกมา เช่น การทักทาย การขอร้อง การยอมรับ เป็นต้น

แฮริส (Harris. 1988 : 81-82) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบในการพูดเพื่อการสื่อสารว่า ประกอบด้วยความสามารถ ดังต่อไปนี้

1. การออกเสียง (Pronunciation) ผู้พูดต้องออกเสียงพยัญชนะ สระ การเน้นหนักในคำ ประโยคและคำควบกล้ำต่าง ๆ ให้ถูกต้อง

2. ไวยากรณ์ (Grammar) ใช้ภาษาถูกต้องตามหลักไวยากรณ์

3. คำศัพท์ (Vocabulary) ใช้คำศัพท์ได้หลากหลายและถูกต้อง

4. ความคล่องในการใช้ภาษา (Fluency) ใช้ภาษาในการสื่อสารอย่างคล่องแคล่ว

5. ความสามารถในการจับใจความ (Comprehensibility) สามารถจับใจความของข้อมูลแล้ว พูดโต้ตอบให้การสื่อสารดำเนินต่อไปได้อย่างราบรื่น

คานาลและสเวน (Brown. 2000 : 246-247;อ้างอิงจาก Canale;&Swain. 1983) กล่าวว่าความสามารถในการพูดเพื่อการสื่อสาร ประกอบด้วย

1. ความสามารถด้านไวยากรณ์ (Grammar Competence) รวมถึงความสามารถในการใช้องค์ประกอบทั้งหมดของภาษา ได้แก่ เสียง ศัพท์ และไวยากรณ์ ซึ่งทำให้ผู้พูดใช้ภาษาได้อย่างถูกต้องตามโครงสร้างโดยปราศจากความลังเล

2. ความสามารถในการต่อเนื่องข้อความ (Discourse competence) การพูดที่มีประสิทธิภาพนั้น ผู้พูดต้องมีความสามารถในการเชื่อมโยงข้อความ กล่าวคือ ผู้พูดสามารถเปลี่ยนบทบาทในการพูดเปิดและปิดการสนทนาและเชื่อมโยงให้การสนทนาดำเนินต่อไปอย่างเหมาะสมและราบรื่น

3. ความสามารถด้านภาษาศาสตร์สังคม (Sociolinguistic competence) หมายถึงผู้พูดสามารถใช้คำพูดได้ถูกต้องเหมาะสมกับกาลเทศะ สัมพันธ์กับพฤติกรรมของบุคคลในสังคม นอกจากนี้ผู้พูดยังต้องพูดเพื่อสร้างความสัมพันธ์ในสังคม โดยมีจุดประสงค์เฉพาะที่แตกต่างไปตามสถานการณ์และประเภทของการพูด

4. ความสามารถด้านยุทธวิธีในการสื่อสาร (Strategic Competence) หมายถึง ผู้พูดสามารถแก้ปัญหาในระหว่างการสื่อสารด้านกลยุทธ์ต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจความหมายได้

อรุณี วิริยะจิตรา (2532, หน้า 18-23) สรุปองค์ประกอบของการฟัง พูดไว้ดังนี้

1. ผู้ส่งสาร ผู้รับสาร คือบุคคลอย่างน้อย 2 คน ที่มีบทบาทร่วมกันอยู่ในกระบวนการสื่อสาร เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการสื่อสาร หากขาดเสียซึ่งองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว การสื่อสารจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้

2. สาร หมายถึง เรื่องราวอันมีความหมายและแสดงออกมาโดยอาศัยภาษาหรือสิ่งใดก็ตาม ซึ่งสามารถทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกัน ได้แก่ ความรู้ ความคิด เหตุการณ์ สถานการณ์ ฯลฯ ซึ่งผู้พูดต้องการให้ผู้ฟังทราบ มักประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วนเสมอ คือ เนื้อหาและภาษาที่ใช้

3. สื่อ หมายถึง ตัวกลางที่จะช่วยถ่ายทอดสารจากผู้พูดไปยังผู้ฟัง ในการสื่อสารด้วยวาจา สื่อคือภาษาพูด รวมทั้งกิริยาท่าทางอาการต่าง ๆ ที่สามารถใช้สื่อความหมายได้ แต่หากการสื่อสารเกิดขึ้นในคนกลุ่มใหญ่อาจต้องใช้สื่ออื่นมาช่วย เช่นเอกสารหรือเครื่องขยายเสียง เป็นต้น

4. ผลที่เกิดขึ้นหรือการตอบสนอง ซึ่งหมายถึง การเปลี่ยนแปลงท่าที และพฤติกรรมของผู้รับสารอันเป็นผลโดยตรงจากการที่ได้รับสารแล้วนั่นเอง การตอบสนองอาจเกิดในรูปแบบใดก็ได้ เช่น เกิดความพอใจ ไม่พอใจ เข้าใจ ไม่เข้าใจ ยอมรับ หรือปฏิเสธ เป็นต้น ผลที่ได้รับจากการสื่อสารขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้ส่งและผู้รับสาร สื่อที่ใช้และสถานการณ์

สรุปได้ว่า การพูดหรือการสนทนา ประกอบไปด้วยผู้พูด ผู้ฟัง สาร สื่อและผลที่เกิดจากการพูดหรือสนทนา โดยที่ผู้พูดควรออกเสียง ใช้คำศัพท์ โครงสร้างประโยค วัฒนธรรมทางด้านภาษา สังคมได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม สามารถถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดตามที่ต้องการได้

3. บทบาทสมมติ

3.1 ความหมายของกิจกรรมบทบาทสมมติ

ยอร์คีย์ (Yawkey. 1979 : 121) มีความเห็นว่า การแสดงบทบาทสมมติจะเป็นการพัฒนาทักษะด้านภาษาให้กับผู้เรียน ถือเป็นการเพิ่มพูนบทบาทของการติดต่อสื่อสารที่ดี และครูสามารถใช้บทบาทสมมติประกอบการสอนภาษาได้เกือบทุกทักษะ ลิฟวิงสโตน (Livingstone. 1985 : 125) ได้ให้คำจำกัดความของกิจกรรมบทบาทสมมติว่าเป็นกิจกรรมในชั้นเรียนที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกภาษา ได้แสดงออกซึ่งพฤติกรรมและบทบาทที่แท้จริง ในส่วนของเนื้อหาที่จะนำมาสอน บางครั้งไม่อาจคาดเดาได้ว่าเนื้อหาหรือสถานการณ์ใดที่เหมาะสมและจำเป็นแก่ผู้เรียน สิ่งที่ทำได้คือฝึกให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงพฤติกรรมที่เหมาะสมในการแสดงบทที่ได้รับ มุ่งวิธีการฝึกให้ผู้เรียนได้ใช้ทักษะความรู้ที่ได้เรียนและนำมาประยุกต์ในสถานการณ์ต่าง ๆ

ทิสนา เขมมณี(2554 : 67) กล่าวว่าวิธีสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ คือ กระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยการให้ผู้เรียนสวมบทบาทในสถานการณ์ซึ่งมีความใกล้เคียงกับความเป็นจริง และแสดงออกตามความรู้สึกนึกคิดของตน และนำเสนอการแสดงออกของผู้แสดง ทั้งทางด้านความรู้ ความคิด ความรู้สึกและพฤติกรรมที่สังเกตพบ มาเป็นข้อมูลในการอภิปราย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2550) กล่าวว่า วิธีสอนโดยใช้บทบาทสมมติหมายถึงวิธีสอนที่ผู้สอนสร้างสถานการณ์และบทบาทสมมติขึ้นจากความเป็นจริง มาให้ผู้เรียนได้แสดงออกตามที่ผู้เรียนคิดว่าควรจะเป็น ผู้สอนจะการใช้การแสดงออกทั้งทางด้านความรู้ ความคิดและพฤติกรรมของผู้แสดงมาเป็นพื้นฐานในการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจแก่ผู้เรียน อันจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาสาระของบทเรียนอย่างลึกซึ้ง และรู้จักปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

กรรณิการ์ กาญจน์ดา (2546 : 10; อ้างจาก Ladousse. 1987 : 5)ให้เหตุผลในการนำกิจกรรมบทบาทสมมติมาสอนว่า ผู้เรียนจะได้รับประสบการณ์ที่หลากหลายจากกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น ได้เรียนรู้โครงสร้างและหน้าที่ทางภาษา ผู้เรียนมีโอกาสฝึกพูด ฝึกการใช้ภาษาในรูปแบบต่าง ๆ ขณะเดียวกันก็ได้เรียนรู้การทำงานเป็นกลุ่ม ช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกการใช้ภาษาในสถานการณ์ที่ปลอดภัย และเรียนรู้การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในสถานการณ์ที่ต่างกันและยังช่วยสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้เรียนให้กล้าพูด กล้าแสดงออกซึ่งก่อให้เกิดความสนุกสนานในการเรียนอีกด้วย กิจกรรมบทบาทสมมติเป็นเทคนิคการสื่อสารที่สามารถพัฒนาความคล่องแคล่วในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารของผู้เรียน ช่วย

ส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ของผู้เรียนและยังเป็นการเพิ่มแรงจูงใจในการเรียน ผู้สอนและผู้เรียนต่างมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียน ในการนำกิจกรรมบทบาทสมมติมาใช้ ครูสามารถยืดหยุ่นสถานการณ์ได้ตามความเหมาะสมซึ่งถือได้ว่าเป็นกิจกรรมการสอนที่มีประสิทธิภาพวิธีหนึ่ง

สรุปได้ว่า บทบาทสมมติหมายถึงการสมมติให้ผู้เรียนหรือผู้แสดง ได้แสดงออกตามบทบาทที่สมมติขึ้นมา โดยให้ผู้แสดงได้แสดงไปตามอารมณ์หรือความรู้สึกหรือตามพฤติกรรมของบทที่แสดง เป็นการฝึกฝนทักษะการสนทนาและเรียนรู้ เข้าใจคู่สนทนา เป็นการเอาใจเขามาใส่ใจเรา ตามสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมมติขึ้นมา

3.2 รูปแบบการสอนโดยใช้กิจกรรมบทบาทสมมติ

ทิสนา แคมมณี(2554) ได้กล่าวถึงเทคนิคและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ในการใช้วิธีสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติให้มีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. การเตรียมการ

ผู้สอนกำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะให้ชัดเจน และสร้างสถานการณ์และบทบาทสมมติที่จะช่วยสนองวัตถุประสงค์นั้น สถานการณ์และบทบาทสมมติที่กำหนดขึ้น ควรมีความใกล้เคียงกับความเป็นจริง ส่วนจะมีรายละเอียดมากน้อยเพียงใด ขึ้นกับวัตถุประสงค์ ผู้สอนอาจใช้บทบาทสมมติแบบละคร ซึ่งควรที่จะกำหนดเรื่องราวให้แสดง แต่ไม่มีบทให้ ผู้สวมบทบาทจะต้องคิดแสดงเอง หรืออาจใช้บทบาทสมมติแบบแก้ปัญหาซึ่งจะกำหนดสถานการณ์ที่มีปัญหาหรือความขัดแย้งให้ และอาจให้ข้อมูลเพิ่มเติมมากบ้าง น้อยบ้าง ซึ่งผู้สวมบทบาทจะใช้ข้อมูลเหล่านั้นในการแสดงออก และแก้ปัญหาตามความคิดของตน

2. การเริ่มบทเรียน

ผู้สอนสามารถกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนได้หลายวิธี เช่น โยงประสบการณ์ใกล้ตัวผู้เรียนหรือประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับจากการเรียนครั้งก่อน ๆ เข้าสู่เรื่องที่ที่จะศึกษา หรืออาจใช้วิธีเล่าเรื่องราวหรือสถานการณ์สมมติที่เตรียมมาแล้วทั้งท้ายด้วยปัญหา เป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนอยากคิดอยากติดตาม หรืออาจใช้วิธีชี้แจงให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์จากการเข้าร่วมแสดงและช่วยกันคิดแก้ปัญหา

3. การเลือกผู้แสดง

ควรเลือกให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการแสดง เช่น เลือกผู้แสดงที่มีลักษณะเหมาะสมกับบทบาท เพื่อช่วยให้การแสดงเป็นไปอย่างราบรื่นตามวัตถุประสงค์ได้อย่างรวดเร็ว หรือเลือกผู้แสดงที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับบทบาทที่กำหนดให้ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนคนนั้นได้รับประสบการณ์ใหม่ ได้ทดลองแสดงพฤติกรรมใหม่ ๆ และเกิดความเข้าใจในความรู้สึกและพฤติกรรมของผู้ที่มีลักษณะต่างไปจากตน หรืออาจให้ผู้เรียนอาสาสมัคร หรือเจาะจงเลือกคนในคนหนึ่งด้วยวัตถุประสงค์ที่ต้องการช่วย

ให้บุคคลนั้นเกิดการเรียนรู้ เมื่อได้ผู้แสดงแล้ว ควรให้เวลาผู้แสดงเตรียมการแสดง โดยอาจให้ฝึกซ้อมบ้างตามความจำเป็น

4. การเตรียมผู้สังเกตการณ์หรือผู้ชม

ผู้สอนควรเตรียมผู้ชม และทำความเข้าใจกับผู้ชมว่าการแสดงบทบาทสมมตินี้ จัดขึ้นไม่ได้มุ่งที่ความสนุกเพลิดเพลินเท่านั้น แต่มุ่งที่จะให้เกิดการเรียนรู้เป็นสำคัญ ดังนั้น จึงควรชมด้วยความสังเกต ผู้สอนควรให้คำแนะนำว่าควรสังเกตอะไรและควรบันทึกข้อมูลอย่างไร และผู้สอนอาจจัดทำแบบสังเกตการณ์ให้ผู้ชมใช้ในการสังเกตด้วยก็ได้

5. การแสดง

ก่อนการแสดงอาจมีการจัดฉากการแสดงให้ดูสมจริง ฉากการแสดงอาจเป็นฉากง่าย ๆ หรืออาจจัดให้ดูสวยงาม แต่ไม่ควรจะใช้เวลา太多 และควรคำนึงถึงความประหยัดด้วย เมื่อทุกฝ่ายพร้อมแล้ว ผู้สอนให้เริ่มการแสดงและสังเกตการแสดงอย่างใกล้ชิด ไม่ควรมีการขัดการแสดงกลางคัน นอกจากกรณีที่มีปัญหาเมื่อการแสดงออกนอกทาง ผู้สอนอาจจำเป็นต้องให้คำแนะนำบ้าง เมื่อการแสดงดำเนินไปพอสมควรแล้ว ผู้สอนควรตัดบท ยุติการแสดง ไม่ควรให้การแสดงยืดเยื้อ ยืนยอ จะทำให้ผู้ชมเกิดความเบื่อหน่าย การตัดบทควรทำเมื่อเห็นว่าการแสดงได้ให้ข้อมูลแก่กลุ่มเพียงพอที่จะนำมาวิเคราะห์และอภิปราย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตรงตามวัตถุประสงค์หรือตัดบทเมื่อการแสดงเริ่มยืดเยื้อ หรือเมื่อผู้ชมพอจะเข้าใจว่าเรื่องราวจะดำเนินต่อไปอย่างไร หรือในกรณีที่ผู้แสดงเกิดอารมณ์สะเทือนใจมากเกินไปจนแสดงต่อไปไม่ได้ ควรตัดบททันที

6. การวิเคราะห์หรืออภิปรายผลการแสดง

ขั้นนี้เป็นขั้นสำคัญมาก เพราะเป็นขั้นที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ชัดเจนตามวัตถุประสงค์ เทคนิคที่จำเป็นสำหรับการอภิปรายในช่วงนี้มีหลายประการ ที่สำคัญคือการสัมภาษณ์ความรู้สึกและความคิดของผู้แสดงและจดบันทึกไว้บนกระดาน ต่อจากนั้นจึงสัมภาษณ์ผู้ชมหรือผู้สังเกตการณ์ถึงข้อมูลที่สังเกตได้ ผู้สอนควรจดบันทึกข้อมูลเหล่านั้นบนกระดาน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเห็นประเด็นในการอภิปรายและสรุป ต่อจากนั้น จึงให้ทุกฝ่ายร่วมกันอภิปราย แสดงความคิดเห็นและสรุปประเด็นการเรียนรู้ สิ่งสำคัญมากที่ผู้สอนพึงคำนึงในการอภิปรายคือ การให้ผู้เรียนแสดงบทบาทสมมติก็เพื่อวัตถุประสงค์ที่จะใช้บทบาทเป็นเครื่องมือในการดึงความรู้สึกนึกคิด การรับรู้เจตคติ หรืออคติต่าง ๆ ที่ซ่อนอยู่ในส่วนลึกของผู้แสดงออกมาเพื่อเป็นข้อมูลในการเรียนรู้ ดังนั้น การอภิปรายจึงต้องมุ่งเน้นและอภิปรายในเรื่องของพฤติกรรมที่ผู้สวมบทบาทแสดงออก และความรู้สึกที่เป็นเหตุผลักดันให้เกิดการแสดงพฤติกรรมนั้นออกมา การซักถามจึงควรมุ่งประเด็นไปที่ว่าผู้แสดงได้แสดงพฤติกรรมอะไรบ้าง ทำไมจึงแสดงพฤติกรรมเช่นนั้น และพฤติกรรมนั้นก่อให้เกิดผลอะไรตามมา การอภิปรายไม่

ความมุ่งประเด็นไปที่การแสดงของผู้สวมบทบาทว่า แสดงได้ดี-ไม่ดี เพียงใด เพราะนอกจากจะเป็นการอภิปรายที่ผิดวัตถุประสงค์แล้ว ยังอาจทำให้ผู้แสดงเสียความรู้สึกได้

ในกรณีที่การอภิปรายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและผู้เรียนเสนอแนะแนวคิดและแนวทางอื่น ๆ เพิ่มเติมแตกต่างไปจากที่ผู้สวมบทบาทแสดง ผู้สอนอาจให้มีการแสดงและการอภิปรายเพิ่มเติมและสรุปบทเรียนอีกครั้งหนึ่ง

สรุปได้ว่า การสอนแบบบทบาทสมมติมีรูปแบบที่ควรพิจารณาดังนี้ คือ ผู้สอนต้องกำหนดวัตถุประสงค์ สร้างสถานการณ์และบทบาทสมมติให้ชัดเจน ต้องกระตุ้นความสนใจของผู้แสดง อาจเลือกผู้แสดงให้เหมาะสมกับบทบาทหรือเลือกจากอาสาสมัครก็ได้ ต้องเตรียมผู้ชมคอยสังเกตการณ์การแสดง ฉากการแสดงควรมีความเหมาะสมกับความเป็นจริงพอสมควร สุดท้ายต้องมีการวิเคราะห์หรืออภิปรายผลการแสดง

3.3 ประเภทและองค์ประกอบของบทบาทสมมติ

อินทรา บุญยาทร (2542) กล่าวว่า การสอนแบบบทบาทสมมติ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ผู้แสดงจะต้องแสดงบทบาทของคนอื่นตามที่ถูกกำหนด โดยละทิ้งแบบแผนพฤติกรรมของตนเอง เช่น แสดงบทบาทของผู้มีชื่อเสียงในประวัติศาสตร์หรือบุคคลอื่น ๆ ที่ลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง เป็นบุคคลสมมติ เช่น สมมติว่าเป็นชาวนา เป็นครู เป็นนายอำเภอ เป็นพ่อค้า ฯลฯ ผู้แสดงจะต้องพูด คิด ประพฤติ มีความรู้สึกเหมือนกับบุคคลที่สวมบทบาทนั้น ๆ

2. ผู้แสดงจะยังคงรักษารูปแบบและแบบแผนพฤติกรรมของตนเอง แต่กำหนดสถานการณ์ที่อาจพบในอนาคต เช่น การสมัครงาน การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง การเป็นผู้แนะนำให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียน ฯลฯ บทบาทสมมติประเภทนี้เป็นประโยชน์ต่อการฝึกฝนทักษะเฉพาะ เช่น การแนะนำ การสัมภาษณ์ การสอน การจูงใจ

บุญชม ศรีสะอาด (2541) กล่าวถึง การแสดงบทบาทสมมติมี 2 ประเภท

ประเภทแรก ผู้แสดงบทบาทสมมติจะต้องแสดงบทบาทของคนอื่นโดยละทิ้งแบบแผนพฤติกรรมของตน บทบาทของบุคคลอื่นอาจเป็นบุคคลจริง เช่น คนที่มีชื่อเสียงในประวัติศาสตร์ เพื่อนร่วมห้อง หรือการเปลี่ยนบทบาทซึ่งกันและกันกับเพื่อน หรือเป็นบุคคลสมมติ เช่น สมมติว่าเป็นครูใหญ่ สมมติว่าเป็นชาวนา เป็นต้น ผู้แสดงบทบาทสมมติจะพูด คิด ประพฤติหรือมีความรู้สึกเหมือนกับบุคคลที่ตนสวมบทบาท

ประเภทที่สอง ผู้แสดงบทบาทจะยังคงรักษารูปแบบและแบบแผน พฤติกรรมของตนเอง แต่ปฏิบัติอยู่ในสถานการณ์ที่อาจพบในอนาคต เช่น การสมัครงาน สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ผู้แนะนำให้คำปรึกษาแก่นักเรียน บทบาทสมมติประเภทนี้เป็นประโยชน์ต่อการฝึกฝนทักษะเฉพาะ เช่น การแนะนำ การสัมภาษณ์ การจูงใจ การควบคุมความขัดแย้ง เป็นต้น

สิริวรรณ ศรีพหล และ พันทิพา อุทัยสุข (2540) กล่าวว่า การแสดงบทบาทสมมติ นั้น เป็นวิธีสอนที่ครูใช้สอนกันมากในปัจจุบัน เพราะขั้นตอนของการสอนไม่ยากหรือซับซ้อนมากเท่าใดนัก โดยทั่วไปการแสดงบทบาทสมมติเพื่อนำมาปฏิบัติในห้องเรียนนั้น อาจแยกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. การแสดงบทบาทสมมติที่มีการเตรียมมาล่วงหน้า ผู้สอนจะผูกเรื่องหรือประเด็นเสียก่อน แล้วนำมาเล่าให้ผู้เรียนฟัง พร้อมกันนั้นก็กำหนดตัวผู้แสดงและบทละครอย่างคร่าว ๆ โดยอาจเพิ่มเติมรายละเอียดตามความเหมาะสมและตามความเห็นของผู้แสดงเอง

2. การแสดงบทบาทที่ไม่มีการเตรียมตัวมาก่อน วิธีการนี้อาจใช้ระหว่างบทเรียนหรือเริ่มต้นบทเรียนเพื่อสร้างความสนใจของผู้เรียน เป็นต้นว่า ระหว่างผู้ที่สอนกำลังสอนเรื่องหน้าที่พลเมืองของบุคคลในอาชีพต่าง ๆ และความสำคัญของหน้าที่ที่มีต่อสังคม ผู้สอนอาจเรียกผู้เรียน 4-5 คน ออกไปแสดงบทบาทของบุคคลในอาชีพต่าง ๆ กัน หลังจากนั้นก็จะให้ผู้เรียนในชั้นวิจารณ์บทบาทที่แสดงไปแล้ว วิธีการสอนเช่นนี้ก็นับว่าเป็นวิธีการสอนโดยการแสดงบทบาทสมมติเช่นกัน

เสริมศรี ลักษณะศิริ(2540) กล่าวว่า การใช้บทบาทสมมติในการเรียนการสอน มี 2 วิธีใหญ่ ๆ คือ

1. การใช้บทบาทสมมติแบบเตรียมไว้พร้อม หมายความว่า การใช้บทบาทสมมติเข้าช่วยในการสอนโดยที่ผู้สอนได้เตรียมบทมาล่วงหน้า หวังจะให้นักเรียนได้เรียนไปตามแบบแผนและขั้นตอนที่เตรียมไว้ เช่น ครูเตรียมว่าจะใช้บทบาทสมมติช่วยในการสอนให้ผู้เรียนได้รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ครูจะต้องเตรียมสถานการณ์สมมติมาล่วงหน้าและเตรียมบทบาทมาอย่างเรียบร้อย เมื่อเข้าสอน ครูจะสอนและใช้บทบาทสมมติตามขั้นตอนที่เตรียมมา

2. การใช้บทบาทสมมติแบบไม่มีบทเตรียมไว้ หมายความว่า การใช้บทบาทสมมติเป็นเครื่องมือช่วยในการสอนตามวาระและโอกาสที่อำนวย ครูไม่ได้เตรียมบทมาให้ผู้เรียนล่วงหน้า

จำเริญ ชูช่วยสุวรรณ (2544) กล่าวถึงวิธีแสดงบทบาทสมมติทำได้ 3 วิธี คือ

1. การแสดงแบบละคร การแสดงแบบนี้ผู้แสดงจะต้องฝึกซ้อมก่อน เช่น อาจจะซ้อมท่าทาง ฝึกซ้อมบทพูด ตามบทบาทของตัวละครในเรื่องที่แสดง ซึ่งอาจจะเป็นเรื่องบทเรียนวรรณคดี หรือบทเรียนประวัติศาสตร์ก็ได้

2. การแสดงทันทีทันใด การแสดงแบบนี้ผู้แสดงไม่ต้องเตรียมตัวฝึกซ้อม แต่เมื่อเรียนถึงเรื่องใดก็ให้นักเรียนแสดงได้ทันที เช่น แสดงเป็นตำรวจ แสดงเป็นบุรุษไปรษณีย์ แสดงเป็นพ่อ เป็นลูก ฯลฯ โดยให้นักเรียนแสดงไปตามความนึกคิดของนักเรียนเองให้เหมาะสมกับบทบาทที่รับมา

3. การแสดงโดยครูหรือนักเรียนช่วยกันกำหนดเรื่องให้ การแสดงแบบนี้ผู้แสดงจะต้องไปตามเรื่องที่กำหนดแต่อาจจะแต่งเติมบทของตนเองเข้าไปบ้างก็ได้ตามความเหมาะสม

กรณีการ กาญจนา. 2546 : 11-12, ; อ้างจาก Woodward. 1991 : 12) กล่าวว่า องค์ประกอบของการแสดงบทบาทสมมติมี 3 ส่วนสำคัญดังนี้

1. วิธีการสร้างสถานการณ์ ภาษา บรรยายและตัวละครในกิจกรรมบทบาทสมมติ ได้แก่ การเลือกลักษณะตัวละคร ชุดภาษาที่ต้องนำมาฝึกหัดผู้เรียน สถานที่ในการแสดงกิจกรรม รายละเอียดของการแสดง ระยะเวลา บทสนทนาที่เหมาะสมกับเวลาและสถานที่ ดนตรีประกอบเพื่อสร้างบรรยากาศ

2. วิธีการที่แตกต่างในการให้บทแก่ผู้แสดง คือการให้โอกาสแก่ผู้เรียนในการเลือกบทที่อยากจะแสดง มีสิทธิ์เลือกกลุ่มของผู้ร่วมแสดง โดยครูจะให้ความช่วยเหลือในการให้ข้อมูลและการแต่งบทสนทนา

3. การจัดกลุ่มของผู้เรียนก่อนและระหว่างกิจกรรมบทบาทสมมติ ครูเป็นผู้เตรียมเนื้อหาในการสอนและกำหนดบทบาทในการแสดงโดยใช้บัตรบทบาท ทั้งนี้ในการฝึกหัด ครูต้องให้ผู้เรียนมีโอกาสแลกเปลี่ยนบทบาทในการแสดงซึ่งกันและกัน ในระหว่างการฝึกหัด ครูต้องสังเกตและบันทึกผลของกิจกรรมเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

ทิศนา ขัมมณี (2554) กล่าวถึง องค์ประกอบสำคัญ(ที่ขาดไม่ได้)ของวิธีสอน ไว้ดังนี้

1. มีสถานการณ์สมมติและบทบาทสมมติ
2. มีการแสดงบทบาทสมมติ
3. มีการอภิปรายเกี่ยวกับความรู้ ความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมที่แสดงออกของผู้แสดง และสรุปการเรียนรู้ที่ได้รับ

สมิตรา อังวัฒนกุล (2539) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการดังนี้

1. สถานการณ์ หมายถึง สภาพที่เป็นอยู่และหัวเรื่องสนทนา ผู้สอนจะต้องอธิบายสถานการณ์และงาน (Task) ที่ผู้เรียนจะต้องทำให้เสร็จ งานที่จะทำจะมีระดับความยากง่ายตามระดับของผู้เรียน เช่น การรับโทรศัพท์ หรือการตกลงในธุรกิจ เป็นต้น

2. บทบาท หมายถึง การมอบหมายบทบาทให้ผู้เรียนสวมบทบาทที่กำหนดให้ ผู้เรียนจะต้องมีความเข้าใจในบุคลิกภาพและประสบการณ์ สถานะทางสังคม ปัญหาและความต้องการของบทบาทที่ตนจะแสดง คำอธิบายชี้แจงเกี่ยวกับบทบาทไม่ควรมากหรือละเอียดจนเกินไป เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาบุคลิกภาพ

3. สำนวนที่เป็นประโยชน์สำหรับการแสดงบทบาทสมมติ หมายรวมถึง สำนวน วลี คำศัพท์ เฉพาะและรูปแบบของภาษา เช่น การถามลักษณะ Wh-Questions ตลอดจนข้อมูลต่าง ๆ ด้านภาษาศาสตร์สังคม

4. ความรู้พื้นฐานในเนื้อหาของสถานการณ์ หมายถึง ความรู้ทั่วไปที่ผู้เรียนจำเป็นต้องมีเกี่ยวกับสถานการณ์ในการแสดง เช่น การแสดงบทบาทสมมติในการประชุมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็น

พิษ ผู้สอนต้องให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับผู้เรียน โดยเตรียมเอกสารให้อ่าน ดูภาพยนตร์ หรือเชิญ ผู้ทรงคุณวุฒิมาบรรยาย

สรุปได้ว่า การแสดงบทบาทสมมติมี 2 ประเภท คือ ผู้แสดง แสดงบทบาทของบุคคลอื่น ตามที่สมมติขึ้น และผู้แสดง แสดงไปตามบทบาทและพฤติกรรมของตนเอง แต่ผู้สอนอาจสมมติ เหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตก็ได้ นอกจากนี้ อาจแบ่งเป็นการแสดงบทบาทตามที่เตรียมตัวมา ล่วงหน้า มีบทให้แสดง และแบบไม่มีการเตรียมล่วงหน้า ไม่มีบทให้ ผู้แสดงต้องแสดงตามความรู้สึก นึกคิดของตนเอง ส่วนองค์ประกอบของการแสดง ต้องประกอบด้วยสถานการณ์สมมติและบทบาท สมมติ มีการแสดงบทบาทสมมติ และมีการอภิปรายสรุปผลการแสดง

3.4 ขั้นตอนของกิจกรรมบทบาทสมมติ

สุมิตรา อังวัฒนกุล (2539) ได้จัดขั้นตอนของกิจกรรมบทบาทสมมติไว้ 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. การนำเข้าสู่การแสดงบทบาทสมมติ ผู้สอนต้องกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและความ กระตือรือร้นในการแสดงบทบาทสมมติ โดยชี้แจงเหตุผลของบทบาทสมมติและประโยชน์ที่จะได้รับ ผู้สอนอาจใช้วิธีการต่อไปนี้

1.1 เสนอสถานการณ์แก่ผู้เรียนโดยตรง โดยการบรรยายหรืออธิบายสถานการณ์และอาจ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเล่าประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกัน

1.2 ใช้กิจกรรมเพื่อนำไปสู่สถานการณ์ ได้แก่ ให้ผู้เรียนดูภาพยนตร์ อ่านเอกสาร ตอบ คำถามในแบบสอบถาม หรืออภิปรายกลุ่มย่อย

1.3 ใช้เกมอุปกรณ์เพื่อสร้างบรรยากาศผ่อนคลาย เกมที่ใช้ควรเป็นเกมที่สนุกสนาน ตื่นเต้นและทำให้ผู้เรียนตระหนักว่าเป็นการผ่อนคลายที่จะนำไปสู่กิจกรรมอื่นต่อไป

2. การเตรียมตัวผู้เรียนในด้านภาษา ข้อเท็จจริง ลักษณะสังคมวัฒนธรรมของสถานการณ์ เช่น การใช้คำศัพท์และรูปประโยคที่จำเป็น ให้ผู้เรียนฝึกการใช้ภาษาในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับ สถานการณ์โดยฝึกเป็นคู่หรือเป็นกลุ่ม

3. การเลือกผู้แสดงบทบาทสมมติ ผู้สอนอาจให้ผู้เรียนอาสาสมัครหรือผู้สอนเลือกโดยการสุ่ม หรือเลือกเฉพาะเจาะจง

4. การเตรียมความพร้อมของผู้แสดงบทบาทโดยใช้เวลาผู้แสดงบทบาทได้ศึกษาเกี่ยวกับ บทบาทที่ต้องแสดง โดยให้อ่านบัตรบทบาท (Role Cards) หรือผู้สอนพูดถึงบทบาทนั้นให้ฟัง

5. การจัดการแสดง ผู้สอนและผู้เรียนช่วยกันจัดฉากแบบสมมติขึ้นมาเพื่อให้การแสดง ใกล้เคียงกับความเป็นจริง อาจจะเป็นการจัดฉากอย่างง่าย ๆ ใช้เพียงโต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น

6. การแสดงบทบาทสมมติ ผู้แสดงบทบาทอย่างมีชีวิตชีวา ควรใช้เวลากระชับและดำเนินไป จนกระทั่งพฤติกรรมที่ผู้แสดงเลือกแสดงปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน

7. การอภิปรายผลการแสดง ผู้แสดงบทบาทและผู้ชมแสดงความรู้สึกและความคิดเห็นเกี่ยวกับการแสดง มีการประเมินประสิทธิภาพในการสื่อสารของผู้แสดง ผู้สอนจะอธิบายหรือแก้ไขถ้อยคำสำนวนของผู้แสดง

8. การกำหนดกิจกรรมประเมินผล ผู้สอนอาจมอบหมายกิจกรรมต่อไปให้ผู้เรียนปฏิบัติ เช่น อ่านเพิ่มเติมหรือเขียนรายงานสรุปผลการแสดง เป็นต้น

สรุปได้ว่า ขั้นตอนในการแสดงบทบาทสมมตินั้น ผู้สอนควรกระตุ้นความสนใจผู้แสดง ให้ความรู้ด้านภาษา สังคมและวัฒนธรรมด้านภาษา แล้วเลือกผู้แสดง ให้ความรู้ผู้แสดงได้เตรียมความพร้อมพอสมควร ฉากการแสดงควรมีความใกล้เคียงกับความเป็นจริง ควรใช้เวลาที่สั้นกระชับ และให้ผู้แสดง แสดงอย่างมีชีวิตชีวา สุดท้ายต้องมีการอภิปรายสรุปผลการแสดง อาจให้ผู้แสดงสรุปเองก็ได้

3.5 เทคนิคการใช้กิจกรรมบทบาทสมมติ

รัตนา ศิริลักษณ์ (2540 : 13-14) จัดเทคนิคกิจกรรมบทบาทสมมติไว้ดังนี้

1. การแสดงบทบาทสมมติโดยใช้บทสนทนาจากตำราเรียน (Role playing controlled through a course book dialogue) เป็นวิธีการที่นำบทสนทนาในตำราเรียนมาใช้ให้น่าสนใจและสมจริงมากขึ้น โดยยังมีการควบคุมภาษาทั้งในโครงสร้างและลักษณะของภาษา โดยการสร้างบทการแสดงของบทบาทสมมติโดยใช้บทสนทนาจากตำราเรียน มีขั้นตอนดังนี้

1.1 ขั้นแรก ผู้สอนต้องปรับบทสนทนาให้สั้นและง่ายขึ้นแล้วคัดลงในบัตรบทบาท A กับ B เพื่อให้นักเรียนได้อ่านออกเสียงสูงต่ำ และใช้กิริยาท่าทางเหมาะสม

1.2 ขั้นที่สอง ผู้สอนต้องเปลี่ยนสถานที่ไม่ให้ซ้ำกับบทสนทนาเดิม เพื่อให้นักเรียนตั้งใจและได้ตอบบทสนทนาอย่างเหมาะสม

1.3 ขั้นสุดท้าย ผู้สอนต้องเปลี่ยนคำสนทนาเป็นตัวแทนและนำไปคัดลงในบัตรนะ ลักษณะของตัวแทนคือลักษณะของภาษาที่ใช้ตามความมุ่งหมาย

2. การแสดงบทบาทสมมติโดยใช้บทความจากหนังสือพิมพ์ (Role playing controlled through an article) วิธีนี้ควบคุมน้อยมาก ซึ่งผู้แสดงสามารถแสดงกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การแสดงบทบาทสมมติโดยใช้บัตรบทบาท (Role playing through controlled recards) วิธีเหมาะกับนักเรียนชั้นสูง ซึ่งนักเรียนจะทราบเฉพาะบทบาทของตนและไม่ทราบข้อมูลของคนอื่น ดังนั้นผู้แสดงจะตั้งใจฟังและคิดและตอบอย่างอัตโนมัติโดยไม่ได้เตรียมตัวล่วงหน้า

4. การแสดงบทบาทสมมติโดยรูปภาพเป็นตัวแทน (Role playing controlled role through picture cues) เป็นวิธีที่ช่วยสร้างตัวละครและสถานที่ ซึ่งเป็นการแสดงบทบาทแบบทันทีทันใด ซึ่งนักเรียนจะทราบบทบาทของตนจากภาพร่วมกัน โดยภาพที่นำมาอาจเป็นภาพเดี่ยวหรือภาพเหตุการณ์ที่เป็นชุดแสดงเหตุการณ์

สมิตรา อังวัฒนกุล (2539 : 145-150) ได้เสนอการใช้กิจกรรมบทบาทสมมติได้ 4 เทคนิค

1. การแสดงบทบาทสมมติตามบทสนทนาที่เป็นตัวชี้แนะ (Role playing controlled through cued dialogues) ซึ่งจะกำหนดภาษาที่ใช้ตามความมุ่งหมาย (Language function) โดยนักเรียนจะได้รับบทบทบาทคนละบัตร์ คือ บัตร์ A และบัตร์ B ซึ่งมีหน้าที่ของภาษาเป็นตัวกำหนดในสิ่งที่จะพูดเท่านั้นและนักเรียนสามารถนำภาษานั้นไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างสมจริง

2. การแสดงบทบาทสมมติโดยใช้ข้อมูลเป็นตัวชี้แนะการสนทนา (Role playing controlled through cued dialogues and information) เป็นรูปแบบที่ให้ความยืดหยุ่นกว่าแบบแรก คือ บัตร์ A มีคำแนะนำซึ่งมีรายละเอียด เช่น สถานการณ์และคำถามที่จะใช้ถาม บัตร์ B มีข้อมูลที่ใช้ในการตอบ ดังนั้นปฏิสัมพันธ์จะเกิดจากการที่ A เป็นผู้ซักถาม B ซึ่งในลักษณะเช่นนี้เหมาะกับการซักถามเพื่อหาข้อมูล เช่น การสัมภาษณ์ เป็นต้น

3. การแสดงบทบาทสมมติโดยตามสถานการณ์และเป้าหมายที่กำหนด (Role playing controlled through situation and goal) โดยที่นักเรียนมีโอกาสสร้างสรรค์โครงสร้างทางภาษาเองโดยใช้สถานการณ์และเป้าหมายเป็นแนวทางในการแสดง

4. การแสดงบทบาทสมมติในรูปของการโต้เถียงหรือการอภิปราย (Role playing in the form of debate and discussion) รูปแบบนี้จะใช้ในการอภิปรายเท่านั้น โดยการสมมติสถานการณ์หรือกำหนดเรื่องจริงขึ้นมา ผู้แสดงจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาที่จะอภิปรายและแสดงความคิดเห็นในการสนับสนุนหรือคัดค้าน ในตอนท้ายของกิจกรรมอาจมีการออกเสียงหรือลงคะแนนเพื่อประเมินการอภิปรายได้

สรุปได้ว่ากิจกรรมบทบาทสมมติมีเทคนิคพอสรุปได้ดังนี้ คือ เราอาจใช้บทสนทนาที่ได้เรียบเรียงไว้ก่อนแล้ว ใช้บทความจากหนังสือพิมพ์ทำให้ผู้แสดงมีอิสระด้านความคิดมากขึ้น ใช้บทบทบาทซึ่งทำให้ผู้ได้มีปฏิสัมพันธ์พบปะในการโต้ตอบอย่างทันที่ และใช้รูปภาพประกอบการแสดงซึ่งทำให้ผู้แสดงทราบบทบาทของตนอย่างรวดเร็วทันที่ทันใด

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งในและต่างประเทศ

กรรณิกา สร้อยบุตตา (2553) ได้สรุปผลวิจัย เรื่องการใช้กิจกรรมบทบาทสมมติในการพัฒนาทักษะด้านการพูดภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ไว้ดังนี้

1. กิจกรรมบทบาทสมมติในการพัฒนาความสามารถด้านการพูดภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีประสิทธิภาพ 81.3./77.16 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด 75/75

2. ดัชนีประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมการพัฒนาความสามารถด้านการพูดภาษาอังกฤษโดยใช้กิจกรรมบทบาทสมมติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีค่ากับ 0.6017 แสดงว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าในการเรียนร้อยละ 60.17

3. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนโดยการจัดกิจกรรมการพัฒนาความสามารถด้านการพูดภาษาอังกฤษโดยใช้กิจกรรมบทบาทสมมติ มีคะแนนเฉลี่ยจากการทดสอบหลังเรียนเพิ่มขึ้นจากก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่มีต่อการจัดกิจกรรมการพัฒนาความสามารถด้านการพูดภาษาอังกฤษโดยใช้กิจกรรมบทบาทสมมติอยู่ในระดับมาก

กรณีการ กาญจันดา (2549) ได้สรุปผลการวิจัยเรื่องการใช้กิจกรรมบทบาทสมมติตามแนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสารเพื่อส่งเสริมความสามารถในด้านการฟัง พูด ภาษาอังกฤษและแรงจูงใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ไว้ดังนี้

1. ผลการศึกษาความสามารถในการฟัง พูด ภาษาอังกฤษของนักเรียนหลังเรียนโดยกิจกรรมบทบาทสมมติตามแนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร พบว่านักเรียนทุกคนมีความสามารถในการฟัง พูด ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คือ ร้อยละ 60

2. ผลการเปรียบเทียบแรงจูงใจของนักเรียนหลังเรียนโดยกิจกรรมตามบทบาทสมมติตามแนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร พบว่านักเรียนมีแรงจูงใจหลังการทดลองเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ฤทัยพันธุ์ พุดลาได้สรุปผลการวิจัยเรื่องการพัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษโดยใช้กิจกรรมบทบาทสมมติของนักศึกษาชั้นปีที่ 4 โปรแกรมวิชาภาษาอังกฤษธุรกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ไว้ดังนี้

1. ค่าประสิทธิภาพของแผนการจัดกิจกรรมบทบาทสมมติที่มีประสิทธิภาพอยู่ที่ระดับ 80.75/84.20

2. ทักษะการพูดภาษาอังกฤษของนักศึกษาในกลุ่มตัวอย่างที่เรียนโดยใช้กิจกรรมบทบาทสมมติ ก่อนและหลังการทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่คะแนนหลังการทดลองของนักศึกษาในกลุ่มตัวอย่างสูงกว่าก่อนการทดลอง

3. ความพึงพอใจในการเรียนภาษาอังกฤษโดยใช้กิจกรรมบทบาทสมมติ หลังการทดลอง โดยมีค่าเฉลี่ย 4.48 ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับมากที่สุด